

Cómo citar este artículo / Com citar aquest article / Citation:

Durbà, V. (2022). La travessa com articuladora de la communitas en el trinquet. *kult-ur*, 9(17). <https://doi.org/10.6035/kult-ur.6550>

LA TRAVESSA COM ARTICULADORA DE LA COMMUNITAS EN EL TRINQUET

Betting as the lynchpin of trinquet communitas

Victor Durbà Cardo

Conselleria d'Educació. Generalitat Valenciana. Professor de secundària.

vicdur@uv.es

<https://orcid.org/0000-0002-6796-3720>

RESUM: El següent article realitza una anàlisi a una partida de pilota en un trinquet. En primer lloc se conceptualitza el ritual i la communitas segons Turner per, a partir de les fases liminars, realitzar una descripció profunda d'una partida centrada en l'antropologia de la travessa. La travessa, de fet, s'interpreta com a eina de comunicació dins dels diferents rols que hi ha al trinquet: jugadors, públic, trinqueter i marxadors. En els resultats es veu com a través d'aquesta s'articula tota una comunitat en un submón com és el del trinquet. Durant la descripció de la partida s'estableixen analogies contraposades al món de l'esport així com amb la modernitat. Finalment, es discuteixen els canvis culturals que estan tenint lloc en l'evolució de la pilota valenciana i es contrasten amb la nova relació establerta entre els agents de la pràctica. L'article és conseqüència d'una etnografia que tingué com a fruit una tesi doctoral al 2017.

PARAULES CLAU: Communitas, travessa, trinquet, pilota, ritual.

RESUMEN: El siguiente artículo realiza un análisis a una partida de pelota en un trinquete. En primer lugar se conceptualiza el ritual y la communitas según Turner por, a partir de las fases liminares, realizar una descripción profunda de una partida centrada en la antropología de la apuesta. La apuesta, de hecho, se interpreta como herramienta de comunicación dentro de los diferentes roles que hay en el trinquete: jugadores, público, trinqueter y marxadors. En los resultados se ve como a través de esta se articula toda una comunidad en un submundo como es el del trinquete. Durante la descripción de la partida se establecen analogías contrapuestas en el mundo del deporte así como con la modernidad. Finalmente, se discuten los cambios culturales que están teniendo lugar en la evolución de la pelota valenciana y se contrastan con la nueva relación establecida entre los agentes de la práctica. El artículo es consecuencia de una etnografía que tuvo como fruto una tesis doctoral en 2017.

PALABRAS CLAVE: Comunidad, apuesta, trinquete, pelota, ritual.

ABSTRACT: This article analyses a pilota (Valencian ball) match in a trinquet (the pilota court). First, the ritual and the communitas are conceptualised according to Turner, after which this conceptualisation is used to describe a match in depth, with a focus on the anthropology of the bet. The bet is interpreted as a means of communication among the various roles played out in the trinquet: players, spectators, trinqueter and marxadors. The results show how a whole community within a subworld—the trinquet—is articulated through betting. Throughout the description of the match counter analogies are established with the world of sport, as well as with modernity. Finally, the cultural changes taking place in the evolution of Valencian ball are discussed and compared with the new relationships between the key agents in this activity. The article derives from an ethnography that led to in a PhD in 2017.

KEYWORDS: Communitas, bet, trinquet, Valencian ball, ritual.

I. Introducció

La communitas, segons Victor Turner (1969), és un terme pres del llatí i fa referència a una comunitat no estructurada en la qual la gent es troba en igualtat de termes i on existeix un alt grau de sentiment de comunitat i de proximitat. És la característica de les persones que experimenten *liminalitat* juntes.

Turner (1969) pren aquest concepte d'Arnold Van Gennep (1960), qui establí que un ritus de pas acompanya cadascun dels nous estatus que s'adquireixen per raons culturals o per edat. El ritus de pas és un procés tripartit que hi inclou 1) fase preliminar: la separació de l'individu d'un dels seus estatus socials previs; 2) *el limen* o *liminalitat*: fase de lllindar i; 3) fase post-liminar: la re-agrupació de l'individu en el nou estatus. La *liminalitat* prepara a l'individu per a la comunitat. És des d'on emergeix la *communitas* com una forma cultural i normativa, emfatitzant la igualtat i la camaraderia com a normes.

Si en les societats tradicionals podem parlar de *liminalitat* en tant experiències que formen part de la societat, en les societats industrials Turner (1969) reemplaça la *liminalitat* pel *liminoid*, que són experiències les quals no involucren un resolució de crisi personal (a diferència de les liminals) com per exemple un concert de rock. Des d'aquesta perspectiva, una partida de pilota en un trinquet valencià també formaria part del *liminoid*¹.

Fent una mirada a una partida de pilota en un trinquet trobem que hi ha: els jugadors o pilotaires², que són els protagonistes; els aficionats, que són els espectadors entre els que hi ha qui aposta; el trinqueter³ i els *marxaors*⁴.

1. Des dels anys 70 al territori valencià difícilment podem parlar d'una societat agrària (Mira, 1978). De fet, els llocs on encara s'hi juga, es caracteritzen per una indústria caracteritzada per una agricultura intensiva i exportadora, així com la producció industrial, turística, logística o de serveis.

2. Hi ha dos equips: rojos i blaus.

3. És qui gestiona el trinquet amb una forma de fer emparada per la tradició.

4. Són els que s'encarreguen d'esperonar les travesses i de marxar: lligar les travesses o apostes. Per exemple si han donat 100€ als rojos hauran de prendre la mateixa quantitat als blaus. Sovint el trinqueter també és el *marxaor*.

Tot d'una passem a explicar les característiques del trinquet. Es tracta de llocs públics on pot entrar tothom, la gestió de l'ús és privada perquè hi ha un agent -el trinqueter- que el gestiona amb una forma de fer molt característica i molt lligada a la tradició, en tant les normes prevalen de fa moltes generacions. De fet, posseeixen una atmosfera pròpia, un veïnat regular i una familiaritat col·lectiva.

El trinquet, en certa manera, esdevé la reminiscència de l'antic sistema de relacions d'una societat encara rural, el qual ha romàs impermeable a les relacions sobrevingudes per la modernitat i la globalització. Tanmateix, com veurem, no és agosarat concebre'l com un indret comunitari que conserva tot allò que d'un temps ençà tenia lloc al carrer.

És en aquests llocs on s'hi articulen tota una xarxa de relacions i interaccions. El significat que tenen aquest tipus de llocs per als agents està íntimament connectat amb el poble en tant que configuren una cultura subalterna amb trets ètnics entre els quals hi destaquen els valors, usos i costums més arrelats- els quals els veurem al llarg de l'article-. Si hi ha quelcom que destaca d'aquest món és que havia resistit els canvis que anaven succeint en el territori. Escampats com estaven per tot el País Valencià, a partir de la dècada dels 50 començaren a decaure a mesura que el fenomen esportiu encapçalat pel futbol encetà la cursa cap a la ubiqüitat.

Els agents que ocupen els trinquets han rebutjat aquesta nova forma de fer i d'entendre el món que domestica als antics jocs. D'aquesta manera, el trinquet s'ha gestat com una subcultura subalterna atès que no atén els interessos de la cultura dominant. Així doncs, les travesses i tot el que es feia dins de les parets del trinquet, mancaven de cap regulació fiscal o esportiva.

Si en l'ideal esportiu hi ha transparència, simetria i equilibri (Parlebas, 2001), fent que estiga present la pugna d'igual a igual i que pugui haver una diferència de nivell en què la probabilitat que guanye el més feble és molt baixa de bestreta, en el món del trinquet, en canvi, la norma ha estat donar al més feble facilitats, cosa que implica, per tant, no deixar a cada jugador enfront de les seues pròpies limitacions.

D'aquesta manera, en el trinquet s'igualen les desigualtats físiques o genètiques entre jugadors, fent que el més fort tinga companys més febles, o

jugue amb un jugador menys o, fins i tot, haja de donar jocs de diferència per igualar les travesses, la qual cosa no es contempla en l'ideal esportiu.

Comptat i debatut, el trinqueter empra l'estratègia d'igualar les partides a fi que aquestes tinguen sentit, és a dir, que siguen rentables econòmicament, en tant puguen travessar-se diners i donen espectacle. Els aficionats, d'altra banda, no acceptarien que la partida estiguera descompensada. Finalment, els jugadors accepten aquestes condicions de joc en què la lògica externa subordinada per les travesses s'imposa a la lògica interna o les regles del joc (Parlebas, 2001).

Considerant tot aquest coneixement preexistent, al llarg de la partida hi ha una seqüència d'ordre determinada, que forma l'estructura del ritual, el qual es compon d'accions formalitzades que completen un ordre per al participant en el mateix.

En el ritu, com diu Padiglione (1996), es capta una activitat intel·lectual, una efervescència cognitiva que la racionalitat nega decididament. Els moments liminars constaten la indispensable presència de custodis de la tradició i la formalitat.

A continuació, a través d'una analogia amb les fases del ritus de pas de Turner s'estudia una partida de pilota en un trinquet, talment com fa ver González (2005) en el seu estudi sobre la pilota basca en què establia que aquest ritual constituïa un període de rescissió de la quotidianitat.

2. Metodologia

L'article es basa en una recerca de caràcter etnogràfic que tingué lloc entre els anys 2012-2017 i que va fructificar en una tesi doctoral. La recollida de dades es va desenvolupar mitjançant entrevistes en profunditat (16 en total), grups de discussió (3 en total) i observació participant. Els informants foren seleccionats en funció del rol que ocupen dins del trinquet. Així, es contemplen tant jugadors en actiu com retirats, trinqueters i aficionats. Hi hagué, per tant, una representació d'experts del trinquet, és a dir, una perspectiva pròpia i rellevant del fenomen.

Qu
amb la

3. Resultats

3.1 Fase preliminar

El trinqueter⁵ s'ha encarregat de tenir les pilotes a punt, per la qual cosa les embetuma, també prepara els talons i es posa el davantal. Procura que tot en el trinet estiga en ordre: que el terra i els graons estiguen nets i lliures d'imprevistos i que la corda (en cas de la modalitat d'escala i corda)⁶ estiga tibada.

Els jugadors solen arribar al trinet una o dues hores abans. Ambdós equips comparteixen el mateix vestidor la qual cosa fa que es preparen plegats. Hi ha molta confiança ja que són un grup molt reduït i les relacions solen ser molt intenses. L'amistat en alguns casos transcendeix fora del trinet. Entre tots, però, hi ha una cordialitat que els uneix perquè els que avui juguen junts en el mateix equip la pròxima partida poden jugar en contra. Es coneixen perfectament i saben els defectes i virtuts del joc de cadascú. El ritual d'arreglar-se les mans abans de jugar esdevé una reunió en què a través del diàleg els jugadors re-actualitzen les experiències, les percepcions i l'estatus de la pil

5. En ser de pell el betum fa que es conserven millor.

6. Les modalitats de pilota que a hores d'ara es juguen en el trinet són l'escala i corda per tot el territori i el raspall a les comarques centrals.

Hi ha una absència d'equips establerts i algunes partides encara es juguen fora de cap estructura esportiva, com el format de campionat o lliga durant una temporada o temps determinat. A més, cada trinquet té un dia o dos de la setmana en què s'anuncien partides. Abans en tenien més perquè es feien més partides. Hi havia més demanda, més afició. Els dies de partida a molts trinquets són dies feiners.

Els aficionats sovint estan creuant les lloses del trinquet mentre els pilotaires colpegen la pilota contra la muralla i estiren els músculs. Els pilotaires es deuen a ells, tot i que són els veritables protagonistes de la vesprada, per això demostren que estan al mateix nivell i enraonen en una comunió genèrica i en igualtat. Els jugadors no poden abatere el cap i no saludar-los centrant-se en el seu escalfament perquè això seria una falta de consideració per la seua banda, llavors es deuriem a ells mateixos amb independència del grup. El grup d'aficionats no accepta la manca de tracte amb els jugadors. Si un jugador no saluda es generarien tensions. Aquesta comunió recíproca en què tothom participa fa que no hi haja estratificació social. Entre *els marxaros* i el públic també ocorre el mateix. Ens trobem, seguint a Douglas (1978), davant les tendències que intenten sotmetre a la persona a les consideracions col·lectives.

El jugador redescobreix el temps de l'altre a través de l'aficionat que li pregunta i raona, i l'aficionat també fa el mateix. No és el temps del joc, per tant, sinó de l'altre, i això és el temps que crea comunitat (Han, 2017).

Ultra, la comunitat també es creada i afermada pels sobrenoms dels pilotaires que, o bé fan referència a la pròpia història familiar i encarna la continuació de la tradició (la nissaga dels Pigat I, II i III; o dels Tonet hi ha fins a IV; Sarasol, Genovés, Soro, Puchol, Malonda, Xatet, Suret, etc.) o bé fan referència al poble d'origen, com els casos del Sagal de Petrer en el segle XIX, el xiquet de Simat, el xiquet de Quart, Juliet d'Alginet o el Genovés durant el segle passat; o el pilotaire Fageca, que pertany al s. XXI. Aquesta individualització que el pilotari accepta i ostenta amb orgull és la personalització de la identitat i contribueix a una historicitat de la pilota en què el passat i el present es retroben. El sobrenom és, de fet, un indicador que pot ser

reinterpretat per tots els actors que comparteixen el context. Uneix, per tant, al grup actual, atès que els aficionats més vells han vist jugar als pares dels actuals pilotaires i els aficionats més joves són conscients que els avantpassats dels pilotaires actuals, que duen sobrenoms en relació al seu parentesc, ja hi jugaven. Es pressuposa el pes dels llaços d'una convivència sota el control moral de la comunitat. El pilotaire, per tant, s'auto-imposa la llei social de parentiu⁷.

En altres contextes 'esportificats' açò no es dóna, és a dir, no es legitima la història. No hi ha futbolistes que es diguen Martí II o Navarro III, per exemple; i tampoc que tinguen el sobrenom del poble d'origen.

Els aficionats poden travessar sense que hi haja una xifra mínima a partir de la qual s'accepta la travessa. *El marxaor* ja s'encarrega d'ajuntar les xicotetes apostes per igualar una gran i si no arriba a la quantitat apostada pel donador, li diu si encara la vol i si aquest accepta la travessa va endavant. Tothom té paraula a l'hora de dir i travessar.

En aquesta part de la fase preliminar, per tant, el pilotaire perd el protagonisme per cedir-lo a la postura (que es com es denomina les travessa o travesses considerant no la quantitat de diners travessada si no, la diferència de tantos per la qual han de guanyar), a *la càtedra*, a l'aficionat.

La càtedra, no és més que una analogia amb el saber. La componen els postors que donen, que travessen primer, fent una postura de partida, de cinc, de deu,... Vaticinen per tant el resultat basant-se en l'estat físic dels jugadors, les seues característiques i l'adaptabilitat a les característiques del trinquet. Els trinquets més llargs s'adeqüen més a pilotaires més forts i poderosos que duen la pilota molt llarga, els més menuts a d'altres potser més tècnics o que saben "buscar cosetes".

Tot i que l'embat ja estava igualat a priori, sovint s'ha de donar algun joc per facilitar que entren les travesses. La partida, per tant, sempre roman sota una constant igualada a fi que les travesses estiguen compensades.

7. Cal destacar que en l'actualitat ha hagut un pilotaire que comença l seua carrera com a Rodrigo- el seu nom- i fa anys que s'ha canviat el nom pel del seu avi: Pere Roc II, d'aquesta manera ha incorporat al present la memòria del seu avi que fou un gran jugador aficionat de llargues.

Des d'una mirada funcional la travessa s'entén com un simple intercanvi de diners; des d'una mirada antropològica és una forma de comunicar-se amb el grup.

El coneixement expert pertany a les *laypersons* que travessen, però s'auto-denominen *càtedra* fent una analogia amb les matèries universitàries. El fet de travessar, com s'aprecia a través del següent *verbatim* atorga aquesta categoria:

Però si hui encara ho condicionen tot els postors, és que és aixina... (trinquet. 2/04/2014).

La càtedra mana molt a l'hora de confeccionar el cartell de la partida. La càtedra, te vull dir el postor, des del que s'ajua 20€ hasta el que s'ajua 100... (pilotaire juvenil o de primeres partides de trinquet. 5/12/2013)⁸.

Els jocs que es donen van a favor dels rojos que són els favorits. Es fa perquè els altres postors prenguen a favor dels blaus, cosa que implica que

els jugadors sobre els qual han donat un joc hauran de guanyar de més d'un joc de diferència a fi de guanyar la *postura* feta per ells. Aquest fet de donar facilitats al més feble ha estat repetint-se al llarg de la història de la pilota fins l'actualitat.

Un cop fetes les *postures* els jugadors són ben conscients dels diners travessats i no poden limitar-se a anar a guanyar oblidant-se de la postura que han fet per ells. *Les postures* en les travesses són un altre dels motius pels quals els jugadors es deuen al grup, en aquest cas als postors.

La totalitat de l'univers de la pilota està sotmesa a pressions per banda dels altres. Basant-se en Douglas (1978) es tracta d'un grup reduït en què no

8. En la majoria de trinquets abans de la partida de professionals es juga una prèvia de juvenils, coneguda com la primera partida.

existeix una tendència a la imposició de les cosmovisions de l'ego sobre el grup o una imposició social de les cosmovisions front al grup, sinó que, més bé, són petites comunitats que comparteixen els mateixos principis classificatoris i simbòlics respecte determinades qüestions.

3.2 La fase liminar

Comprèn la partida, l'embat pròpiament dit. Llavors, té lloc el codi tàctic implícit de gestos: les esperes, les pauses, la successió de fases, la repetició de posats, senyals i paraules: el “va de bo” per banda del trinqueter o marxaor, els intercanvis recíprocs de posats entre el *marxaor* o trinqueter i el postors i els jugadors. Tot correspon a una ritualització marcada pel trànsit en les travesses i les interaccions entre els aficionats, entre els aficionats i els jugadors, entre els mateixos jugadors, entre els jugadors i els postors, entre el trinqueter i el *marxaor*, el *marxaor* i els jugadors, el *marxaor* i els aficionats o postors, *l'home bo* i els jugadors i *l'home bo* i els aficionats. Constitueix, seguint les paraules d'Augé (1996), un univers de reconeixement en què les complicitats del llenguatge i el fet de compartir referències creen una forma d'identitat momentània. En la partida hi ha rialles, hi ha goig, hi ha vida.

D'altra banda, la tradició es presenta a ulls de tothom: l'ús d'estrís arcaics: la pilota, els paperets de les travesses, el davantal del trinqueter, el vestuari dels jugadors, les faixes, els pantalons blancs, les mans arreglades, el caixonet de les pilotes, etc. Un vocabulari de frases fetes ben vives, pròpies d'una cultura específica i d'una determinada estructuració lingüística: “a dos de val”, “a dos de trenta”, “tallar corda”, “ferir”, “fer el dau”, “picar muralla”, “la pilota ha trencat...”, “a l'aire”, “rebot”, “bot de braç” “...Qui vol prendre de deu?”, “... de deu donen, done de vint...?”, “De vint als rojos..., qui vol blaus?”

El joc és violent, agressiu. El so de la pilota sobre les proteccions de ferro de les mans dels jugadors i els impactes de la pilota en terra i en les parets del trinet delaten la duresa de la pràctica. Els jugadors es col·loquen abans que la pilota els arribe, cerquen angles corporals i escorços adients per efectuar el colp perfecte. Semblen acaronar la pilota que ix molt ràpida de la seua mà. Quan la tenen bona, busquen les caretes, picar la muralla, la llotgeta, el pouet, o encalar-la. Sovint “el quinze hi ha que treballar-lo” com solen dir entre tots

els integrants de l'equip. La tàctica canviant pot ser llançar la pilota al jugador més feble de l'equip contrari, o evitar que entre en joc el jugador que està millor. Cercar el punt feble dels jugadors contraris: la dreta en els esquerrans i l'esquerra en els dretans, fer que l'hagen de jugar per dalt o per baix. Adobar les pilotes a l'escala per poder re-col·locar-se i descansar.

Evitar el punter ràpid i potent. Els jugadors es parlen molt i es diuen com han de jugar-la, si a l'aire, per dalt o per baix, si per davant o de rebot.

El fet de travessar proporciona endorfines i més adrenalina als postors. Per a alguns és una addicció, igual que els casinos, o altres formes de joc relacionades amb la ludopatia. Hi ha que ho perden tot. Per a altres és un al·licient

En comparació amb altres formes d'apostar com el futbol o els hipòdroms, la principal diferència és que ací el postor pot, en tot moment, introduir noves apostes, sempre i quan s'iguale la quantitat suggerida en contra, de la qual cosa s'encarrega el marxaor. És a dir, les apostes es poden fer al llarg del transcurs de la partida. En funció del resultat de la partida, però, les postures les decideixen els postors, el públic, malgrat que els *marxaors* esperonen la gana per travessar quan veuen que no hi ha.

S'empren les metàfores de *salseta* o "cariño" en referència al fet de travessar com alguna cosa positiva. En canvi si s'empra vici, es veu com

alguna cosa negativa i dolenta. Els travessadors en diuen *salseta* i “cariño”, els jugadors i els trinqueters també. Els aliens a la pilota solen dir *vici*.

La travessa, però, va més enllà i se circumscriu també al camp referencial del mateix jugador. En la travessa hi ha un reflexió i una imaginació de les conseqüències que sospesa.

Existeix, per tant, el fet d'enfrontar-se personalment al risc, la qual cosa implica confrontar-se amb la realitat.

Així en partides de segona o tercera categoria amb poc de “cariño”, com es desprèn del següent *verbatim*:

... Jo jue molt, antes uno no s'atruvia a dir jo jue molt, perquè si juees molt, quan juees? Què vols juar-te? Tant que juees. Ahi, ahi, ara no... això feia l'efecte de que uno antes de parlar s'ho pensava dos voltes ...el problema és el que jua poquet i diu però jo guanye a tots (...) I eixe antes no ho dia perquè li dien: com tu guanyes a tots? Què vols juar-te? ...Els diners el posaven a cada u en el seu puesto... “...Pues va guanyar el blau. Segur que guanya el blau...” “Vols juar-te algo?...” I ja dius espera que m'ho pense,... tenen una ventaja la juà de diners i és eixa. És que u s'ho pensa dos voltes i no diu un fantasmà... (Pilotaire aficionat. 7/4/2015).

El pilotaire més veterà orienta i guia als més joves informant-los sobre els elements intrínsecs del trinquet, la qual cosa implica la necessitat d'aprehendre i copsar ràpidament la manera de jugar mentre transcorre la partida. Els diàlegs són constants mentre caminen en canviar de part del trinquet. S'animen i es dones palmades.

Quan es fa un quinze llarg, de moltes pilotades, tothom aplaudeix. Sovint hi ha quinze decisius que minen la moral dels perdedors i encoratgen i animen els guanyadors. Tot açò solidaritza al grup, a les diferents generacions en un tot. Tots s'encarnen en una única estructura de la que tots formen part. És *la communitas*. D'aquesta manera, el trinquet constitueix una arena pública participativa on es convida a l'associació d'idees al voltant de les jugades. Llavors, s'entaulen converses en les quals es contrasten les jugades vistes

amb les del passat, les antigues figures⁹ reïxen. Els vells indiquen als més joves com era abans la pilota.

Aleshores, en aquesta reconfiguració del present, potser, entren noves postures. Al trinqueter li interessen les travesses, ja que s'endú un percentatge de cadascuna. El taló és l'aval de la travessa. Al *marxaor* també li interessen ja que també s'emporta un percentatge. (Normalment el percentatge del trinqueter és d'un 12-15%, tot i que depèn del trinquet, i el del *marxaor*, almenys antigament, era d'un 2%). El jugador sap que tindrà propina si guanya la *postura* forta. Ací no hi ha percentatge ni res estipulat de bestreta. Hi ha un acord tàcit. Si la propina no equival a la xifra travessada el jugador no s'esforçarà tant la pròxima vegada. De vegades, els postors els donen la propina de la *postura* mitjançant els talons de les travesses un cop ha efectuat la travessa al bell mig de la partida. Si guanyen, per tant, ja saben el què tindran. Tothom ho veu i se sap quina quantitat s'ha donat. Els jugadors es guarden els talons a la butxaca i continuen jugant. Així, com reconeixen antics pilotaires:

No és el mateix que travessen 10 persones per tu amb 30€ que una amb 300€. A eixa ja li exigeixes una propina. (Ex-pilotaire de primeres partides. 19/11/2015).

Mentre dura el joc, l'experiència, l'habilitat tècnica, la tàctica demostrada en la jugada són recompensades pel públic que mai aplaudeix de bades. Això reforça encara més el grup, *la communitas*. En un sol quinze s'aglomeren tantes emocions, tants significats!

El trinquet talment com un estadi esportiu esdevé en una catedral emocional (Osúa, 2012) d'una manera més introspectiva i personal, però, atès que no hi ha identificació amb un equip o amb uns colors sinó amb l'estètica del joc i amb els valors que representa. Els agents ho han corroborat amb les seues declaracions:

...veus que ho viuen, que sí veuen un quinze estan a punt de plorar i veus que ho senten i que tenen emocions en la pilota... (trinqueter. 30/01/2015).

En aquestes accions escomeses pels mateixos protagonistes hi ha familia-

9. Són els jugadors que més han destacat.

ritat i no l'anonimat d'un àrbitre o tercera persona.

Els familiars o amics, sobretot, mai travessen en contra dels *seus* jugadors. També poden entrar nous postors els quals no s'havien decidit encara i finalment hi ha qui deixa de travessar perquè no vol contemplar la possibilitat de poder perdre més diners encara. La travessa avalua la partida.

D'altra banda, amb aquest canvi de *postures* als jugadors se'ls brinda l'oportunitat d'enganxar-se a la partida a través de la *postura* nova, tot i que des d'una nova perspectiva i, per tant, de tenir l'al·licient necessari per poder remuntar un marcador advers, o augmentar la diferència de tantos amb els que van per darrere. Els que demostrin ser més bons tindran les *postures* al seu favor.

A tothom se li exigeix un comportament exemplar. Al jugador que s'esforce i que no tire la tovallola, que no s'encare amb el públic. Els aficionats han de tenir respecte, no deuen tocar la pilota a propòsit i no deuen increpar a ningú a despit de les *postures* fetes. El codi de la partida és sagrat. Tot i que no hi ha transparència hi ha fe en què no hi ha tripijoc ni trampes.

A un neòfit, per exemple, li estranyaria tota aquesta semàntica, tota aquesta narrativitat, perquè l'espai transparent dels espectacles esportius són pobres en semàntica. Les significacions esdevenen més plausibles, més simples, menys canviant. La tradició no és transparent i la modernitat sí.

El grup sanciona al jugador d'una manera simbòlica, quan ell no respon al grup, quan se n'ix de la cosmovisió col·lectiva i increpa a algú. Llavors, xiuxiuegen entre ells, jutgen a l'infractor i el comparen amb la resta de jugadors que sí que segueixen el cànon, el paradigma, l'arquetip d'un bon pilotaire. Així es reconeix la qualitat de cada persona. El jugador infractor n'és ben conscient que està infringint el codi i que això no deu fer-ho. L'aficionat, per tant, valora tant el coratge i la valentia a l'hora de jugar com el respecte, la dignitat i l'honor a l'hora de comportar-se dins del trinquet. Els mèrits esportius, per tant, simbòlicament deixen de ser-ho si no es respecta el codi.

Figures de la pilota com *el Rovell* o *el Genovés* han estat tant estimats perquè es devien al grup. Del *Genovés*, per exemple, es valorava que tenia el mateix tracte humà amb un aficionat que no travessava un duro per ell com amb un postor amb molts diners o un personatge socialment més reconegut. Del *Rovell* deien que les jugades que podien suscitar polèmica, davant del dubte que poguera sorgir, moltes pilotes que havien estat bones les donava com a faltes.

... Sí, sí! Una cosa és que, en la pilota mateixa ha estat mal mirat, és una deshonra que te pillen, pues, que l'has de juat de roïn i no ho digues.... Tu eres el que ho tens que dir primer que tots. Jo per a mi lo que més fa que ho fem és que està mal mirat que no ho faces, que és un valor per una persona fer això,... Mon pare diu que *Rovellet* ne donava algunes que les havia juaes de bo. Però, com era un valor (...)... Tu veus *Rovellet*, *el Genovés*, el pare, els conec valoren més eixes coses que els diners ... (pilotaire aficionat. 7/04/2015).

A més a més, enganyar o el fet de no reconèixer una errada abans que ningú trairia a la història, als avantpassats, al nom del poble i a la nissaga de pilotaires anteriors i posteriors. Trairia al grup absolutament.

Les errades, moltes vegades, com quan pega dos bots no es poden percebre des de fora, perquè manca el tacte amb la pilota i el reconeixement del so. L'únic que ho sap és el protagonista, o siga, el jugador que ha fet el colp. Davant del dubte la decisió serà clara. Actualment, hi ha molts pocs jugadors que no fan això. La majoria s'auto-inculpen. En conseqüència el grup domina a l'individu. Hi ha molta lleialtat al grup.

De fet, en les partides de pilota del *dia a dia*¹⁰ ningú no sap qui fa d'home bo, perquè en la majoria de situacions no intervé. Està mesclat entre el públic sense cap vestimenta que el distingisca. És designat pel trinqueter. Una persona de confiança i solen haver-ne diversos: al dau, a la corda i enfront de la muralla per cantar les pilotes parades quan s'escaiga. En les darreres dècades, en partides institucionalitzades o amb una estructura esportificada, és a dir,

10. Partides que es juguen seguint la tradició sense cap estructura esportiva reglada i que no tenen cap transcendència meritocràtica tocant els títols esportius. Es viu el present i es gestionen tal i com s'havia fet en el passat.

emparades per les institucions, sí que es distingeixen per la vestimenta.

Segons el transcurs de la partida les postures canvien i tot ho dictamina el grup d'aficionats o postors que és qui dóna perquè entren altres entren a prendre¹¹. És a dir, la travessa, tot i que està en hores baixes, encarna la força del grup durant la partida. La partida, en conseqüència, permet a tots re-actualitzar els seus ideals i principis.

Abans, però, quan es travessaven sumes abundants i fins i tot en les partides actuals del dia a dia, sobretot hi ha la creença que el jugador no donarà el 100% si no hi ha una recompensa, és a dir, es creu que a falta de la propina del postor el jugador no s'esforçarà al màxim.

L'ésser humà que subjau a aquesta creença concep al pilotaire com un ésser amb interessos individualistes quan hi ha fins extrínsecs. L'espectacle no tindria lloc, per tant, sense el "cariño" si a més es considera que els ingressos econòmics depenen d'això. No existeix l'espectacle sense travesses. El fet de no donar el 100% si no hi havien travesses, en conseqüència, forma part de la lògica del camp cultural de la pràctica, és a dir, del sentit comú aplicat a aquest context; per tant aquest fet s'accepta com a normal, tot i que a ulls de l'esport institucionalitzat és inconcebible. Ací no es genera tensió entre l'honor i els diners, perquè donar el 100% no es relaciona amb l'honor sinó que forma part de la lògica interna del joc, és a dir, de reconèixer quan són faltes i no fer trampes o enganys durant el joc. La lògica externa, per tant, fora pels diners, o les característiques del trinquet és del que depenia que es jugara a ple rendiment.

Tot i així, abans també hi havia el fet de perdre partides en un trinquet si el trinqueter sancionava al jugador llevant-li les partides que tenia de bestreta en l'agenda. Per això el jugador tampoc podia prescindir de no jugar devent-se al seu ego i no al grup. Sempre que hi hagen travesses, per tant, no es concep que el jugador no jugue a ple rendiment. Del contrari, el trinqueter, qui representa al grup, el sancionava.

Tensions entre trinqueters i jugadors sempre n'han hagut. Durant la partida també poden sorgir tensions entre jugadors i aficionats en tant una pilota

11. Si ningú pren la postura feta pel donador la travessa no es consuma.

toca a algú del públic i acaba sent quinze en contra.

L'entrada de la pilota empresarial de la mà de l'empresa Val Net¹² ja va establir com a principi que el jugador havia de jugar a ple rendiment, independentment de les travesses, des del començament, com fan en la pilota basca i en qualsevol esport institucionalitzat. Això són interessos solidaris en pro de l'espectacle.

L'entrada dels sous i de les nòmines de l'administració tampoc ha creat entre els jugadors ni entre els trinqueters vincles forts basats en el col·lectivisme i en l'igualitarisme, ja que no tots els jugadors poden formar part d'aquest grup privilegiat, i hi ha qui continua anant per lliure; com abans, però ara sense propines ni bons jornals¹³; és a dir, els que queden fora estan més precaritzats. Conseqüentment el pes de la travessa, tot i que inexistent a hores d'ara, continua tenint vigència, sobretot, en el jugador de menor categoria que, o tenen una nòmina molt minsa, o, simplement, no en tenen.

3.3 La fase post-liminar

Un cop s'ha fet l'últim quinze, el públic sense distinció, celebra l'espectacle al bar de l'entrada, tot i que pot ser que avui paguen les rondes els que se'n van amb més diners. Els jugadors tornen a compartir vestidor, rialles i també retrets. Són amics, demà en una nova contesa els equips seran altres i potser que la sort canvie. Res transcendeix més enllà de la partida. Els pos-

tors els busquen i amb confiança els donen les propines, sovint amb els mateixos talons de les travesses.

Un cop canviats, baixen al bar i els guanyadors paguen als que han perdut la despesa de la partida. Els conviden a beure, cosa

12. Es tracta d'una empresa de pilota que funciona des del 2005 al 2017. Fou un intent infructuós de modernitzar la pilota valenciana. Arran d'això que els jugadors tenen nòmina.

13. Es tracta d'un manlleu agrari que fa referència a treballar d'acord amb un sou determinat.

que és molt semblant al que es fa en el rugbi en l'anomenat tercer temps, en què tots dos equips s'agermanen en el bar després del partit. Es barregen entre els aficionats i raonen sobre pilota. La comunió continua i *l'horitzontalitat social* també.

Poden sorgir tensions entre trinqueters i postors en tant un postor ha apostat de fiat, que es fa sovint, té un deute acumulat de varies partides i finalment no el paga tal i com declaren els trinqueters.

...en les apostes ha hagut molt de deute.... (trinquet. 7/05/2014).

En cas que es lliuren trofeus, aquest lliurament es fa a la llotja de dalt del trinquet, que és on són les autoritats, que en aquest cas solen fer acte de presència. Llavors, donen els trofeus tot i felicitant als jugadors entre aplaudiments i somriures. Les autoritats sovint cerquen la repercussió mediàtica, ja no d'ells mateixos, sinó del seu partit o de la institució que representen a fi de palesar que donen suport a la pilota. Llavors, les baralles protocolàries per situar-se el més prop possible dels protagonistes i dels trofeus a fi de quedar emmarcats dins les imatges, que conformen el ressò mediàtic de l'acte, afloren. Es tracta, però, de la partida institucional que sovint es pacta, de bestreta, en la fase preliminar.

4. Discussió

En aquest micro-món del trinquet els valors estan naturalitzats en el sentit que estan donats en un sistema de significació, un ordre cultural, un sistema de control que conforma la pràctica segons el sentit comú, la qual cosa dota la pràctica d'una honradesa estructural que prepondera en els agents que hi participen. Aquests símbols, com diu Douglas (1978), s'organitzen en termes de cosmovisió, d'una manera de veure el món, i aquestes cosmovisions incideixen en totes les conductes socials que estem veient.

Segons Douglas (1978), cada societat naturalitza de certa forma la seua experiència simbòlica, la seua experiència amb la natura de les coses i d'ací sorgeix la tensió entre l'ego, imposant-se a les estructures socials o sistemes jerarquitzats, i el grup, imposant els símbols als individus i com les persones se subsumeixen a l'ordre establert o com poden abstraure's d'ell.

Llavors, en funció del procés social i cultural en què u es posicione redundarà en un tipus de control social, en un determinat tipus de qualificació social, en un determinat tipus d'estructuració lingüística i en un determinat tipus de conducta. Dependent de la tria o de les circumstàncies, els agents es deuran al grup o a l'ego. De la força de la lleialtat al grup i el grau de control que, en aquest cas, els pilotaires accepten, dependrà, per tant, el seu comportament durant l'embat.

L'actitud del agents és un indicador de com es regula el grup. El trinquet és una vivència, més que una experiència. En l'experiència trobem a l'altre; en canvi, en les vivències ens trobem a nosaltres mateixos (Han, 2013). El trinquet, per tant, esdevé un espai narratiu carregat de significats. Hi ha un ambient cordial, familiar i d'amistat col·lectiva ja que, en contraposició als esports, entre els aficionats no hi ha bàndols rivals de tots dos equips.

La semàntica de la travessa, desvela un concepció antropològica humana diferent. L'existència o no de travesses durant la partida té molt de pes en el model de persona. El model antropològic d'ara, per exemple, no s'enfronta al risc com el d'abans. La travessa posa a la gent en el seu lloc, o en el seu nivell de joc. Ara, però, hi ha més hipocresia i menys honestat. La travessa no permetia això.

L'aficionat a la pilota, per tant, canvia respecte al dels esports instituciona-

litzats. En aquests darrers ha hagut una transformació des del moment en què s'instaurà la figura d'una tercera persona: l'àrbitre, a qui és lícit que se li pugui enganyar. Fins i tot, està ben vist i es valorà sempre que així s'aconsegueixca la victòria. Forma part de l'estratègia del joc l'engany a l'autoritat, amb qui, contràriament a l'ètica del joc, llavors, no es col·labora. Ell tampoc demanarà l'opinió o el punt de vista d'algú que estiguera en millor posició que ell per veure la jugada. Se sobreentén que la parcialitat és inherent i es demostrarà explícitament sense reparar en el codi ètic, en la gramàtica interna del joc. En els esports institucionalitzats els protagonistes tenen sempre la condició de parcials i deshonestos. La confiança en la bonhomia està amputada de soca-rel. En el trinquet, passa tot el contrari, enganyar desqualifica a qui ho fa. No s'admet dins del grup. El jugador esportiu es deu al seu ego mentre el jugador de pilota es deu al grup. Per això s'auto-inculpen quan la erren abans que pugui haver-hi el més mínim dubte. Els aficionats ho aplaudeixen tot d'una. L'honradesa estructural preval per damunt de les travesses. Guanyar enganyant no tindria sentit, com sí que ho té en l'esport institucionalitzat on s'ha perdut *la communitas* i el que hi ha són dos bàndols enfrontats que cerquen la victòria.

El desenvolupament de les habilitats socioafectives i cíviques són percebudes com a segures dins d'un trinquet, on tot els vincles són pre-coneguts, és a dir les relacions de contigüitat i continuïtat causa/efecte amb allò conegut són paleses, la qual cosa denota una *seguretat ontològica* (Giddens, 1991)¹⁴ perduda en altres àmbits fora del trinquet.

Tornant al món de l'esport, ben mirat, l'existència d'un àrbitre consisteix en donar protagonisme a una autoritat que també hi juga, en aquest cas de jutge i no s'ha de deixar enganyar per estratègies, en diríem corruptes, que han pervertit el joc. La darrera "targeta verda", que han incorporat dins del reglament del futbol, per exemple, és el millor indicador del que parlem. Premiar i valorar la bona conducta, el respecte i la bonhomia només es faria si es parteix d'un escenari on el que es fa tot el contrari. Com dèiem, l'àrbitre que dictamina *in situ* decisions que modifiquen i determinen el transcurs del joc i

14. Segons Giddens (1991) és el grau d'autonomia que té l'ésser en situacions de la vida quotidiana, el que genera un sentiment de confiança en altres per la seguretat en un mateix. Aquesta percepció es pot debilitar quan apareix el temor de la continuïtat de la rutina.

del resultat és incitat a l'engany, tant pels jugadors com pel públic. Al cap i a la fi, la victòria o les conseqüències del joc són més importants que el procés, és a dir de com es juga o de com s'aconsegueix guanyar.

L'esport institucionalitzat, de totes passades ha esdevingut en el reflex del sistema capitalista i de la societat de rendiment neoliberal. Sempre té més força el resultat que el procés. En pilota, en canvi, el procés importa per damunt del resultat. Estem davant, per tant, d'una altra manera d'entendre la realitat-món més propera a una societat preindustrial o precapitalista.

D'altra banda, amb la pilota industrial (o assalariada) es contraposa el valor real de l'aficionat amb el valor ideal de la institució, que diu que des del principi el jugador ha de donar el 100% independentment de les travesses com a qualsevol esport institucionalitzat. Aquesta nova concepció d'ésser humà, però, s'entén millor des del moment que deixen d'haver travesses o que els ingressos depenen de la nòmina i no dels diners travessats.

Ací cal ressaltar que dins de la lògica de la pràctica el jugador d'abans no tenia un salari estipulat, cosa que sí que ocorre amb l'entrada de Val Net i la posterior Fundació de Pilota Valenciana¹⁵. És a dir, s'ha passat de jugadors per lliure a jugadors assalariats. A més, en els darrers anys en els trinquets s'han anat incrementat les partides que formen part de campionats esportificats (amb el format de lliga, torneig, etc.), de forma que ja no depenen tant de les partides del *dia a dia*, arreglades pel trinqueter i descontextualitzades de l'estructura esportiva.

En conseqüència, hi ha una tendència cap a vincles febles i cap a l'individualisme. Apareixen, així, connexions amb el rol dels artistes o intel·lectuals, els quals creen sistemes privats de classificació o simbolització. Els jugadors, ara, ja no necessiten *sotmetre's* als principis del grup. Si abans els principis taxonòmics del grup s'imposaven als de l'ego, ara, amb la pilota assalariada, ja no calen. El dilema, per tant, de deure's al grup cultural o al sou de l'administració aflora com un conflicte intern en els jugadors.

15. Es tracta d'una fundació que arreplega els jugadors professionals d'escala i corda i raspall creada després de la fallida de Val Net

Referències

- Augé, M. (1996). *Hacia una antropología de los mundos modernos*. Barcelona.: Gedisa.
- Douglas M.,1978. *Simbolos naturales*. Alianza Editorial. Madrid.
- Giddens, A. (1991). *The Consequences of Modernity*. Cambridge. Polity Press.
- González, O. (2005). *La pelota vasca. Un ritual, una estètica*. Bilbao. Muelle de Urbiarte.
- Han B. C. (2013). *La Sociedad de la transparencia*. Herder. Barcelona.
- Han B. C. (2017). *La expulsión de lo distinto*. Herder. Barcelona.
- Mira, J.F. (1978) *Els valencians i la terra. València*. Eliseu Climent.
- Osúa, J. (2012). *Esport, identitat i globalització*. Ars Brevis, 18: 135-158.
- Padiglione, V. (1996). «Antropología del deporte y del ocio», en J. Prat y Á. Martínez, (Eds.). *Ensayos de antropología cultural. Homenaje a Claudio Esteva-Fabregat*. Barcelona. Ariel, 394-404.
- Parlebas, P. (2001). *Juegos, deporte y sociedad. Léxico de praxiología motriz*. Barcelona. Paidotribo.
- Turner, V. (1969). *The ritual process*. Chicago. Aldine.
- Van Gennep, A. (1960). *The Rites of Passage*. London. Routledge and Kegan Paul.

